

نقش سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور در توسعه گیاهان دارویی

مجوزهای برداشت صادره از سوی سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور و آزاد گذاشتن صادرات از جمله این فشارها است.

یکی از اقدامات مهم سازمان، تدوین و ابلاغ سیاست‌ها و ضوابط سالانه حفاظت، احیاء، توسعه، بهره‌برداری و صادرات محصولات فرعی و غیرچوبی جنگلی (گیاهان دارویی، صنعتی و خوراکی) است. در این ابلاغیه‌ها، محصولات فرعی جنگلی و مرتعی از نظر حفاظت، بهره‌برداری و صادرات به چند گروه غیرمجاز، مجاز مشروط و مشترک بین منابع طبیعی، گل‌خانه و زراعت طبقه‌بندی می‌شوند، همچنین مواردی مثل فرایند و ضوابط توانمندسازی مجریان طرح‌ها، بازاریابی و صادرات هم در این ابلاغیه‌ها دیده می‌شود.

یکی دیگر از اقدامات سازمان، تلاش برای احیای گیاهان دارویی در رویشگاه‌های طبیعی به‌ویژه در عرصه‌های مرتعی است. در این نوع عملیات، که هر ساله بودجه فراوانی را هم می‌طلبد، سازمان تلاش می‌کند بخشی از رویشگاه‌های مرتعی را که بر اثر برداشت بی‌رویه رو به نابودی می‌روند، دوباره احیا کند. نکته کلیدی اینجاست، آیا کمک به بهره‌برداری و توسعه صادرات گیاهان دارویی وظیفه سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور است؟ اصلاً چرا باید مواد خام گیاهی صادر شوند؟ آیا تدوین و ابلاغ سیاست‌ها و تقسیم گیاهان دارویی و محصولات فرعی در طبیعت به اقلام مجاز، مجاز مشروط و غیرمجاز توانسته است مانع برداشت بی‌رویه شود؟ آیا سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور اعتبار و نیروی انسانی لازم و کافی را برای کنترل و نظارت بر برداشت در اختیار دارد؟ آیا جلوگیری از صادرات گیاهان برداشت شده از طبیعت می‌تواند آسیب ناشی از برداشت را جبران کند؟ اگر زمانی برسد که هیچگونه برداشتی از طبیعت انجام نشود، آیا نیازی به عملیات احیای عرصه‌های مرتعی در سطح فعلی وجود دارد؟

ناگفته نماند در سال‌های اخیر، به‌ویژه پس از تصویب سند ملی گیاهان دارویی، بر حفاظت از گیاهان در رویشگاه‌های طبیعی، محدود کردن برداشت از طبیعت، منع صادرات مواد خام گیاهی و توسعه زراعت گیاهان دارویی، کمک به توسعه صنایع فراوری و اقدامات دیگری، تأکید ویژه شده است اما لازم است همه دست‌اندرکاران گیاهان دارویی و نیز سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور به این باور برسند که رسالت اصلی این سازمان حفاظت از عرصه‌های منابع طبیعی است، نه مدیریت برداشت و نه افزایش صادرات و غیره. رسالت بعدی این سازمان می‌تواند حمایت از ترویج و توسعه کشت گیاهان دارویی باشد، همان‌طور که برای کنترل برداشت چوب از جنگل، حمایت از توسعه زراعت چوب را در برنامه‌های خود دارد.

بدیهی است افزایش صادرات غیرنفتی در همه محصولات، مطلوب کشور است اما صادرات اسانس، عصاره یا محصولات نهایی تهیه شده از آنها (آن هم از گیاهان کشت شده و زراعی)، نه صادرات شیرابه خام باریجه و آنغوزه و آویشن و ده‌ها گیاه دیگر.

در سلسله نوشتارهای قبلی این ستون، بارها ذکر شد که گیاهان دارویی یک موضوع بین‌رشته‌ای است و دستگاه‌های متعدد دولتی و غیردولتی در توسعه بهره‌برداری از این پتانسیل خدادادی کشور نقش‌آفرینی می‌کنند. همچنین تأکید شد که تبیین صحیح وظایف و رسالت اصلی هر یک از این دست‌اندرکاران و هماهنگی بین آنها نقش کلیدی در اجرای صحیح برنامه‌های کلان گیاهان دارویی در کشور دارد. یکی از نقش‌آفرینان اصلی این موضوع سازمان جنگل‌ها، مراتع و آبخیزداری کشور است. هدف این سازمان حفظ و حمایت، احیاء، توسعه و بهره‌برداری اصولی از جنگل‌ها، مراتع، اراضی جنگلی، بیشه‌های طبیعی، اراضی مستحده ساحلی، حفاظت و حمایت از آب و خاک کشور از طریق مدیریت علمی بر حوزه‌های آبخیز و رعایت اصول توسعه پایدار است، همچنین مواردی از قبیل حفظ، حمایت، حراست و بهره‌برداری اصولی از جنگل‌ها، مراتع و بیابان‌ها و حوزه‌های آبخیز کشور، توسعه جنگل‌ها و مراتع دست‌کاشت، پارک‌های جنگلی، اصلاح و احیای جنگل‌ها و مراتع مخروطی و ترویج زراعت چوب با تأکید بر حفظ ذخایر ژنتیکی و تنوع زیستی گیاهی در شرح وظایف این سازمان به چشم می‌خورد.

علاوه بر این در اسناد بالادستی مختلفی مثل قانون حفاظت و بهره‌برداری از جنگل‌ها و مراتع کشور مصوب سال ۱۳۴۶ و اصلاحیه‌های بعدی آن، بند ۳ ماده ۳۸ قانون الحاق جمهوری اسلامی ایران به کنوانسیون تنوع زیستی سال ۱۳۷۴، قانون برنامه پنج ساله ششم توسعه کشور مصوب سال ۱۳۹۵، سند ملی توسعه گیاهان دارویی و طب سنتی، مصوبه شورای عالی انقلاب فرهنگی مصوب سال ۱۳۹۲ و نقشه راه اجرایی آن (۱۴۰۴-۱۳۹۵)، به روشنی بر حفاظت از ذخایر ژنتیکی گیاهی در عرصه‌های منابع طبیعی کشور تأکید شده است. گیاهان دارویی در طبیعت، ضمن ایفای نقش خود در اکوسیستم‌های طبیعی، الگویی را از داشته‌های سرزمینمان به ما نشان می‌دهند که در صورت نیاز بشر به آنها، باید با کشت زراعی در خارج از طبیعت از آنها استفاده شود. یکی از مشکلات پیچیده گیاهان دارویی در کشور، برداشت سنتی و دیرینه این گیاهان از طبیعت است، برداشت‌هایی که پیامد آن صادرات مواد اولیه گیاهی با نازل‌ترین ارزش افزوده به خارج از کشور بوده است. اگرچه برداشت بیش از حد ظرفیت اکولوژیک برخی گیاهان، همواره عوارضی چون نابودی برخی گونه‌های گیاهی یا رو به انقراض بردن برخی دیگر را در پی دارد، اما همواره افزایش صادرات مواد گیاهی خام، به‌عنوان یک ارزش در جامعه مطرح بوده، به‌طوری‌که گاهی، خود سازمان نیز ارائه آمار افزایشی صادرات را به‌عنوان یک دستاورد مثبت در کارنامه خود قلمداد می‌کند. برای این موضوع هم فشارهای زیادی بر وزارت جهاد کشاورزی به‌طور عام و سازمان به‌طور خاص وارد می‌شود. درخواست برداشت وسیع از گیاهان انحصاری و نادر برای برخی صنایع تبدیلی، درخواست اعتبار و ایجاد صنایع فراوری در استان‌های مختلف بر پایه وجود گیاهان دارویی و محصولات فرعی موجود در طبیعت، حتی از سوی برخی نمایندگان محترم مجلس و درخواست‌های فراوان برای حذف